

בס"ד

לעומקו של מקרא

דברי עומק בפרשת השבוע

ערש"ק

ויצא

ה'תשפ"ג

לעומקו של מקרא ויצא

ומפרש המהרש"א שאין מחלוקת בדברי התנאים הנ"ל, אלא ג' עולמות הן, הנתונים בידי האדם הירא-שמים: עולם המלאכים, עולם התיכון ועולם התחתון.

וביאור דבריו:

א. לר"א שאמר כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל זה, נתכוון לעולם המלאכים.

ב. לר' אבא בר כהנא שאמר שקול זה כנגד כל העולם כולו, נתכוון לעולם התיכון הוא עולם התכונה, השמש והירח והכוכבים.

ג. לשמעון בן עזאי או לשמעון בן זומא שאמר לא נברא כל העולם כולו אלא לצוות לזה, נתכוון לעולם תחתון [הוא עולם העשייה] שלא נברא אלא להיות לו לצוותא בעלמא ולשמשו.

ואשר על כן, לעומקו של מקרא, תבואר פרשת ויצא וכן פרשת וישלח על פי המהרש"א הנ"ל: שכל ג' העולמות הנתונים בידי הירא שמים, נתקיימו ביעקב אבינו שנאמרה בו יראת אלקים ככתוב: (כח, יז) ויירא ויאמר מה-נורא המקום הזה וגו'.

והרי נמצא יעקב שולט בעולם המלאכים שנא' (כח, יב) ונתנה מלאכי אלהים עלים ירדים בו, וכן לקמן

בכל ענייני הקונטרס ניתן לפנות
לטל': 052-7675895

גור-אריה צור

מודיעין עילית

ניתן להצטרף לתפוצת מייל

דוא"ל: leshem895@gmail.com

הקדמה לפרשת ויצא

סוף דבר הכל נשמע את-האלהים
ירא ואת-מצותיו שמור כי-זה כל-
האדם (קהלת, יב, יג)

ונדרש פסוק זה בברכות ו: וכן
בשבת דף ל עמ' ב' בג' אופנים:

מאי פי זה כל-האדם
א. ר' אליעזר אומר כל העולם כולו לא
נברא אלא בשביל זה. [בשביל
הירא-שמים].

ב. ר' אבא בר כהנא אמר שקול זה
כנגד כל העולם כולו.

ג. שמעון בן עזאי אומר ואמרי לה
שמעון בן זומא אומר לא נברא כל
העולם כולו אלא לצוות לזה.

לעומקו של מקרא ויצא

בתכונה ובמזלות לבלתי היות שופך דמים כאחיו, בכח היראת חטא שלו. **ג. יראת העונש**, כנגד עולם העשייה, וכאומרו לרבקה אמו [תולדות כז, יב]:
אוּלַי יִמְשְׁנֵי אָבִי וְהִגִּיתִי בְּעֵינָיו
כְּמַתְעַמֵּעַ וְהִבֵּאתִי עָלַי קִלְקָה וְלֹא
בְּרַכָּה: וְתֹאמַר לוֹ אֲמוֹ [שם כז, יב]:
עָלַי קִלְקַתְּךָ בְּגִי. ולא חששה שתחול עליה הקללה של יעקב כי ידעה שבכח היראת עונש של בנה לא יאונה לו כל רע, אלא אדרבה, תחול עליו רק ברכה.

ועוד יאמר לעומקו של מקרא, כי יתבאר הפסוק בקהלת סוף דָּבָר **הַכֹּל נִשְׁמָע אֶת-הָאֱלֹהִים יִרְאֵ וְאֶת-מִצְוֹתָיו שְׁמֹר פִּי-זֶה כָּל-הָאָדָם** (קהלת, יב, יג) ועל פי דברי התנאים הנ"ל בדרך נוספת: שיכווננו דבריהם כנגד ג' **עולמות של הנשמה**:

א. עולם הזה, בו הנשמה בגוף, וכנגד זה אמר שמעון בן עזאי או שמעון בן זומא: לא נברא כל העולם כולו אלא לְצִנּוֹת לְזֶה. והיינו שבעולם הזה הגוף והנשמה אחוזים זה בזה כצבת בצבת עשויה, והם משמשים זה את זה כל אחד לצוותא

(לב, ד) וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו ופירש רש"י מלאכים ממש. וכן נמצא יעקב שולט בעולם התיכון, הוא עולם התכונה, השמש והירח והכוכבים, שנא' (כח, יא) גִּלְגָּל שָׁם פִּי-כָּא הַשָּׁמַשׁ ששקעה חמה בעבורו, וכן וַיִּזְרַח-לּוֹ הַשָּׁמֶשׁ (לב, לב). וכן נמצא שולט הוא בעולם התחתון, עולם הטבע והעשייה, שנא' וַיִּגְדַּל אֶת-הָאָבִן מֵעַל פִּי הַבְּאֵר. (כט, י) וכפירוש רש"י: כמי שמעביר את הפקק מעל פי צלוחית, להודיעך שכחו גדול.

ועוד יאמר לעומקו של מקרא, כי שלשה עולמות אלו הם כנגד ג' סוגים של יראת שמים, ושלשתם נתקיימו ביעקב:

א. יראת הרוממות כנגד עולם עליון הוא עולם המלאכים. ככתוב: (כח, יז) וַיִּירָא וַיֹּאמֶר מִה-נִוְרָא הַמָּקוֹם הַזֶּה אֵין זֶה פִּי אִם-בְּיַת אֱלֹהִים וְזֶה שְׁעַר הַשָּׁמַיִם,

ב. יראת חטא כנגד עולם התכונה, ככתוב: [וישלה, לב, ח] וַיִּירָא יַעֲקֹב מֵאֵד וַיִּצָּר לּוֹ וכפירוש רש"י שם: וַיִּירָא שְׂמָא וַיִּהְרַג, ויצר לו, אם יהרוג הוא את אחריים. ויהיה נחשב שופך דמים כאחיו עשו, וכפי שאמרו [שבת קנו.]. שמזל מאדים, יכול להשפיע על האדם להיות שופך דמים, ויעקב שלט

לעומקו של מקרא ויצא

המתים. אבל כל המאמין בתחיית המתים והיינו יראת הרוממות, הרי יש לו חלק לעולם הבא, בתחיית המתים. ככתוב בשירת האזינו [לב, ט']: **כִּי תִלַּק יְהוָה עִמּוֹ יַעֲקֹב תִּתְּבֹל גִּתְּלָתוֹ.**

ויצא

וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שֶׁבַע וַיֵּלֶךְ חֲרָנָה (כח, י')

פירש רש"י: **ויצא**. לא היה צריך לכתוב אלא **וילך** יעקב חרנה ולמה הזכיר יציאתו אלא מגיד שיציאת צדיק מן המקום עושה רושם שבזמן שהצדיק בעיר הוא הודה הוא זיוה הוא הדרה יצא משם פנה הודה פנה זיוה פנה הדרה. **וכן** (רות א) **ותצא** מן המקום האמור בנעמי ורות.

וייש להבין מה בא רש"י לחדש לנו על ידי רות.

ולעומקו של מקרא, י"ל שבא לברר מה תכלית יציאתו של יעקב אבינו.

לשני, והיינו שאמר **לְצִנּוֹת לְזָה. ב. עולם הנשמות**, לאחר פטירת האדם, וכר' אבא בר כהנא שאמר **שְׂקוּל זָה כנגד כל העולם כולו**, שם **שוקלים** את האדם לשפטו עבירות כנגד זכויות, ואם זכה מתקיים כנאמר על ידי דניאל [יב, ג']: **וְהַמְשַׁפְּלִים יִזְקְרוּ פְּזָהר הַרְקִיעַ וּמַצְדִּיקֵי הַרְבֵּים פְּפוּכְבֵּים לְעוֹלָם וָעֵד.**

ג. עולם התחייה, בו יורדת הנשמה מעולם הנשמות לדשן העצמות בקבר ולהעלותו לתחיית המתים. וכר' אליעזר שאמר: כל העולם כולו לא נברא אלא **בשביל זָה**. כל עולם התחייה לא נברא אלא **בשביל** הירא שמים.

או כלך לדרך זו: שלא נברא האדם אלא כדי להגיע לעולם שכולו טוב, לעולם תחיית המתים. שכל תכליתו של האדם הוא לזכות לעולם התחייה והוא עולם הבא האמור במשנה א' בפרק חלק: **כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא** וכמסקנת הגמרא שם, [סנהדרין צ.]. שהכופר בעולם הבא הוא תחיית המתים לא יהי לו חלק בתחיית

לעומקו של מקרא ויצא

כן שרשו של **משיח בן יוסף** בא מיציאתו של יעקב אל רחל. ולכן הקדים את רחל ללאה להיות רחל שרש ועיקר למלכות.

ולכן יצאו נעמי ורות **ריקם** ממואב, כשם שיצא יעקב **ריקם** בממונו. כדי לבנות את ביתו **מן היסוד**. וכשם שקבלו עליהם נעמי ורות מלכות שמים בצאתם ממואב, כן קבל על עצמו יעקב, בהיותו טמון בבית שם ועבר י"ד שנה, כדי להגיע לתכלית העליונה הנ"ל, ולכן יציאתן של רות ונעמי כמו של יעקב היו בבחינת "צא מאיצטגנינות שלך". יציאה מוחלטת **מהחומריות אל הבנין הרוחני**. ולכן סובב הקב"ה סיבותיו שיעקב יצא ללא ממון וללא רכוש, ויזדקק לבנין גשמי של פרנסה כמו רות ונעמי **ומתוך כך יבנה את הבית הרוחני**.

ועוד יש לומר, לפירושו של רש"י, שבזמן שהצדיק בעיר הוא הודה הוא זיוה הוא הדרה וכשהוא יוצא מן העיר ההוד הזיו וההדר אמנם פנו מן העיר, אך הם הולכים עם הצדיק לכל מקום אשר יפנה.

ולכן נקט בלשון **פנה**. פנה לכל פינה ופינה אשר יהיו מועדות פניו של

האם כדי לברוח מעשו או כדי להקים ולבנות את בית ישראל.

והנה כי כן יגלו לנו הפסוקים במגילת רות כי תכלית יציאתן של רות ונעמי משדה מואב חזרה לארץ ישראל, היא **לבנות את בית ישראל**, כפי שמואב בהמשך מגילת רות **וַיֹּאמְרוּ כָּל הָעָם אֲשֶׁר בְּשַׁעַר וְהַזְקֵנִים עֲדִים יִתֵּן ה' אֶת הָאִשָּׁה הַבָּאָה אֶל בֵּיתָהּ כְּרַחֵל וּכְלָאָה אֲשֶׁר בָּנוּ שְׂמִיתָהּ אֶת-בֵּית יִשְׂרָאֵל**". [רות, פרק ד פס' יא].

ובזה נתבאר כוונת רבקה באומרה ליצחק רק את הטעם של מציאת שידוך הגון ליעקב ולא את טעם הבריחה מעשו. **שהבינה רבקה כי בריחתו מעשיו הרשע היא רק סיבובי סיבות לתכלית הנרצית לבנות את בית ישראל**. ולפי זה יובן פן חדש בפירוש"י כאן מה כוונתו **יציאת צדיק עושה רושם**. לא רק רושם על המקום שיצא משם כגון פנה זיוה וכו', אלא גם רושם על המקום שמגיע לשם. וכן יציאת צדיק עושה רושם לא רק על סיבת עזיבתו, אלא גם על תכלית הגעתו.

ועוד בענין ההשוואה של רות ליעקב: כשם ששרשו של דוד בא מרות ובוועז,

לעומקו של מקרא ויצא

השכינה, באהלה של תורה, **וַיִּלְךְ שָׁמַיְ**
לקיים את הפסוק בצל שדי יתלונן, **פִּי-**
בְּאֵי הַשָּׁמַיִם במות אברהם ו**בְּאֵי**
הַשָּׁמַיִם עת הגיע זמנו של יעקב לזרוח
ולהאיר העולם בתפארת תורתו
הכלולה מגבורת תורתו של אביו יצחק
ומתורת החסד של זקנו אברהם, **וַיִּקְחֵהוּ**
מֵאֲבָנָיִם מיסודות התורה של הקב"ה
הנקרא **הַמְּקוֹם**, להיות אב לבנים אשר
יהיו בוני הטרקלין של העולם הבא,
וַיִּשְׁמֵם תכלית זאת **מֵרֵאשִׁיתוֹ**, ובראש
מעייניו, **וַיִּשְׁכַּב** לקפל תחתיו את כל
תכניותיו ולהיות מרכבה לשכינה אשר
תוציא **בְּמִקְוֵם הַהוּא**, בארבע אמות
של הלכה, את כל מאווי מן הכח אל
הפעל.

ובמסכת חולין (צא:) מובא שקפל כל
הארץ תחתיו. וארכה ורוחבה של
הארץ נבחן **בהליכה** של אברהם אבינו
שנאמר לו קום התהלך בארץ וגו',
ואמרו אל תקרי הליכות אלא **הלכות**.
מכאן ששכב בארבע אמות של הלכה.

וַיִּתְחַלֵּם וְהָיָה סֵלֶם מִצָּב אֲרֻצָּה
וְרֵאשׁוֹ מִגְּזֵעַ הַשָּׁמַיְמָה וְהָיָה

הַצְדִּיק. והוא עניין הרושם. שיציאתו
של הצדיק **עושה רושם בעולמות**,
ומלאכים יחפזו לפניו להנחותו בדרך
אשר ילך בה.

והוא המובן שאמר **מבאר שבע**, שדולה
מהבאר של התורה שנאמר בה **באר**
היטב, והיא מאירת פניו אפילו
במקומות החשוכים כמו חרן אשר שלט
שם בימי תרח חרון אף של מקום. והוא
אומרו **וַיִּפְלַע בְּמִקְוֵם**. הוא לשון
תפילה, שהתפלל במקום של גילוי
שכינה. שבכל מקום אשר ילך, שם
מביא עמו גילוי שכינה של מקומו של
עולם.

וַיִּפְלַע בְּמִקְוֵם וַיִּלְךְ שָׁמַיְ פִּי-בְּאֵי
הַשָּׁמַיִם וַיִּקְחֵהוּ מֵאֲבָנָיִם הַמְּקוֹם וַיִּשְׁמֵם
מֵרֵאשִׁיתוֹ וַיִּשְׁכַּב בְּמִקְוֵם הַהוּא
(כח, יא')

ועל דרך הצת, ידרשו שני הפסוקים
[י'-יא'] כמין חומר: **וַיִּצְא יַעֲקֹב מִבְּטֶן**
אמו לאחר שדלה **מִבְּאֵר** התורה
שלימדהו שם המלאך עד אשר **שָׁבַע**
וַיִּשְׁבַּע להמשיך לימוד התורה גם
בצאתו, **וַיִּלְךְ תַּרְגֵּה** אל עולם חרון
האף של עשו, **וַיִּפְלַע בְּמִקְוֵם** אשר שם

לעומקו של מקרא ויצא

מידת אֲנֹכִי ומידת אֱהִיָּה

וְהִנֵּה אֲנֹכִי עֹמֵד וְגו'. (כח, טו')
וְאֱהִיָּה עֹמֵד (לא, ג')

יש ליתן את הדעת על ההבדלים
בין אנכי, אהיה, והשילוב ביניהם
ואנכי אהיה.

אֲנֹכִי, היא המידה אשר בה נתברך
אברהם. שנאמר [בברית בה"ב] אל
תירא אברם אנכי מגן לך. אֱהִיָּה היא
המידה שבה נתברך יצחק. שנאמר
(בפר' תולדות כו, ג') גֹּוֹר בְּאָרְץ הַזֹּאת
וְאֱהִיָּה עֹמֵד וְאֶבְרָהָם וְאֱהִיָּה, שנא'
והנה אֲנֹכִי עֹמֵד וְגו', וכן נאמר [שם]
וַיֹּאמֶר ה' אֶל יַעֲקֹב לְשׁוֹב אֶל אָרְץ
אֲבוֹתֶיךָ וְלִמְלוֹךְתְּךָ וְאֱהִיָּה עֹמֵד. מכאן
ואילך היתה ההנהגה של הקב"ה בְּאֲנֹכִי
אֱהִיָּה.

ועל פי כמה וכמה מקומות בזה"ק
ובספרים הק' מובא כי מידת אנכי היא
כמידת מלא כל העולם כולו, לעילא
ולתתא, גניז וסתים, והיא הנקראת

מִלְאֲכֵי אֱלֹהִים עֲלִים וְיִרְדִים בּו'.
[כח, יב']

ובתרגום יונתן בן עוזיאל מבואר
שהם המלאכים אשר נשלחו להפוך את
סדום, ומשום שגילו מסתורין של
הקב"ה, שעתידיה סדום ליהפך, נדחו
מהמחיצה קל"ח שנה, ועתה קבלו
רשות לעלות. וזה שנאמר וְהִנֵּה מִלְאֲכֵי
אֱלֹהִים עֲלִים וְגו'.

ועל פי זה יבואר כי החלום הנבואי,
הוא מציאות רוחנית, אשר יש בו
ממש רוחני. ואשר על כן יכול הוא
לאחר מכן ליהפך למציאות גשמית.

ומבואר בספר שערי אורה לר'
יוסף ג'יקיטאלי, שמקורו של החלום
הנבואי הוא בנקודה העליונה של
קוצו של יוד אשר בכתר עליון בעולם
האצילות, ונקודה עליונה זו נקראת
חולם. והיא כהנקודה מעל ה- ו'. היא
הו' שעתידי אליהו ליתן ליעקב כמשכון
שיגאל את בניו, ואשר על כן יקרא
יעקוב הוא הסולם של יעקב המחבר
שמים וארץ. וראשו הוא החולם
הנכסף שראשו מגיע השמימה, ומשם
משתלשל אל עולם העשייה, והופך
למציאות של ברכה.

לעומקו של מקרא ויצא

וביאור הדברים שבעוד **אָנְכִי** היא מידת **הסתום והגלוי**, מידת השכר והעונש, מידת החיבור בין שמים וארץ, הרי מידת **אָהֶיָה** היא מידת **הסתום הבלתי נגלה**. גבוה מעל גבוה. הכוללת הכל ולא מתפרשת אלא רק במידת **אֲשֶׁר אָהֶיָה** [שמות ג, יד'], שהוא כנהר הממשיך את הנאצל אל מציאות האדם, באשר מידת **אֲשֶׁר אָהֶיָה** מזומנת להמשיך את האצילות העליונה אל תוך עולם העשיה של אנכי עד פרטי הפרטים.

ואברהם התברך במידת **אָנְכִי** על ידי מידת החסד שלו, **ויצחק** התברך במידת **אָהֶיָה** על ידי מידת הגבורה שלו, כפי דרגת העבודה והיראה שהגיע אליה בעת אשר פשט צוארו בעקידה, **ויעקב** על ידי מידת התפארת ובכח התורה הגיע לשתיה הדרגות גם יחד, **אָנְכִי אָהֶיָה**. ועל ידי כך יכול היה **לשלוט בעולם התחתון ובעולם התיכון ובעולמות עליונים כנ"ל**.

והיא היא הברכה אשר ברך יצחק את יעקב לפני צאתו לחרן **בא-ל שדי**. שהיא מלשון **שדוד מערכות** הטבע, שהוא כעין שינוי סדרי בראשית, לא כפי שהוטבעו בבריאת העולם,

השגחת השם, לעתים נגלית לעתים נסתרת, היא התגלות השגחת השם בעולם בשבילי התורה, והנבואה וכמובא בזהר הק', (דף צ"א ע"א) **אָנְכִי, רָזָא דְעֵלְמָא עֲלָאָה, בְּרִזָּא דְשָׁמַא קְדִישָׁא יְה"ו. אָנְכִי, אֲתַגְלִיא וְאֲתַגְנִיז. אֲתַגְלִיא בְּרִזָּא קְדִישָׁא דְכֹרְסִיָּא, דְסִיְהָרָא קִיְמָא בְּשְׁלִימוּ פְחָדָא, פֶּד שְׁמֵשָׁא שְׁלֵטָא, וְסִיְהָרָא אֲתַנְהִירָת, וְלִית לָהּ שְׁבַחָא, בְּר שְׁבַחָא (דף צ"א ע"א) דְנְהוֹרָא דְנְהִיר עֲלָה. אָנְכִי, בְּאֲשְׁלָמוּת רִזִּין דְשְׁלִימוּ דְכֹרְסִיָּא לְתַמָּא, עי"ש.**

ומידת אָהֶיָה היא מידה של **גבוה מעל גבוה**, שרש כל המעשים והנשמות בעולמות עליונים **אשר מהם מתברכת מידת האָנְכִי** להשפיע טוב ה' לבריותיו.

וכמובא בזה"ק (דף ס"ה ע"ב) **אָהֶיָה, דָּא פְּלָאָ דְכָלְא. דְכַד שְׁבִילִין סְתִימִין וְלֹא מִתְפָּרְשִׁין, וְכִלְיָן בְּחַד אָתֵר. פְּדִין אַקְרִי אָהֶיָה, פְּלָאָ פְּלָאָ, סְתִימִין וְלֹא אֲתַגְלִיָּא. בְּמֵר דְנָפֵק מִגִּיה שְׁרִירֻתָא, וְהָיָא נְהָר אֲתַעֲבָר לְאֲמִשְׁכָּא פְּלָאָ, פְּדִין אַקְרִי אֲשֶׁר אָהֶיָה. פְּלוֹמֵר, עַל פִּן אָהֶיָה, אָהֶיָה זְמִין לְאֲמִשְׁכָּא וְלֹא לְדָא פְּלָאָ. אָהֶיָה: פְּלוֹמֵר, הִשְׁתָּא אָנָּא הוּא פְּלָל פְּלָאָ, פְּלָאָ דְכָל פְּרֻטָּא. עי"ש.**

לעומקו של מקרא ויצא

וכפי שאמרו בברכות כו: אין פגיעה אלא [לשון] תפילה. ועוד אמרו [וברש"י כי תשא שמות לג, כא'] אין המקום אלא הקב"ה שנקרא מקום, שנאמר וַיֹּאמֶר יְהוָה הֲנֵה מְקוֹם אֲתִי. ואשר על כן באמרו [כת, יא'] וַיִּפְגַּע בְּמְקוֹם הֵיינו כוונת התפילה, ויתפלל לקב"ה שנקרא מקום. ואין מקרא יוצא מידי פשוטו, שמכוון ופוגע במטרה, עד שמגיע עד כסא הכבוד. והיינו דאמרו תפון תפילתי, והוא מלשון התכוננות, ומלשון מוכנות כעין והכן לבבם אליך, ומלשון מְכוּן לשבתך, ומלשון כוונה. וכוונה יש בה ב' טעמים. כוונת התפילה למה שהוא אומר, וכוונת התפילה למי שהוא אומר. וכמו שמכוונים את החץ מקשת למטרה, כן יש לכוון את התפילה למטרה. והיינו שיכוון למי שהוא אומר. והיינו לְמְקוֹם ב"ה.

וַיִּקְרָא יַעֲקֹב מִשְׁנֵתוֹ וַיֹּאמֶר אֲכֹן יֵשׁ ה' בְּמְקוֹם הַזֶּה וְאֲנֹכִי לֹא יָדַעְתִּי: וַיִּרְא וַיֹּאמֶר מֶה-בִּוְרָא בְּמְקוֹם הַזֶּה אֵין זֶה פִּי אִם-בֵּית אֱלֹהִים וְזֶה שְׁעַר הַשָּׁמַיִם: (כת, טז')

כאומר: (בראשית מג, יד): "וְאֵל שְׂדֵי יִתֵּן לָכֶם רִחְמִים". עוד שם בְּרַש"י: ומְדַרְשׁוֹ - מִי שֶׁאָמַר לְעוֹלָם דֵּי, יֹאמַר לְצִרוֹתֵי דֵי. שד"י נוטריקון שאמר לעולם דֵּי. ונקראת ברכת אברהם, וכן נקראת המעולה שבברכות, שהיא הפותחת את השערים לגבהי גבהים לשערי שמי שמים עליונים של אהיה ושל אֲשֶׁר אֶהְיֶה ושל המידה המשותפת של אֲנֹכִי אֶהְיֶה.

וְהִנֵּה סֶלֶם מַצֵּב אֶרְצָה וְרֵאשׁוֹ מִגֵּיעַ הַשָּׁמַיְמָה וְהִנֵּה מִלְאֲכֵי אֱלֹהִים עֲלִים וְיִרְדִּים בּוֹ (כת, יב')

וְהִנֵּה סֶלֶם. סלם בגימטרי' קל. הקל קול יעקב. לומר לך מתי הקל קול יעקב כאשר הוא שואף בענותותו כלפי הארץ. וזהו שכתוב מצב ארצה. וכן שואף הוא להגיע השמימה. לקבל שפע רוחניות ולגלות רזין סתימין.

ולכן נכתב קל ללא ו', כי ה'ו' הוא הסולם דרכו עולה קול התפילה למעלה, וכשה-קל" הוא עצמו הסולם, אינו צריך ל'ו'.

ואשר על כן ירמוז הסולם בחלום יעקב לסולם התפילה:

לעומקו של מקרא ויצא

ועוד יש לומר בזה, באמרו **וייקץ יעקב משנתו**, חשש יעקב כי עתה יהיה קץ למשנתו, שלא יוכל עוד ללמוד בבית לבן, ובקש שְׁכַל מה שלמד עד עתה ישאיר בו רושם וישאר להיות איש תם.

וכך יהיה ערך הדברים: אכן, יש אנכי [ה' אלקיך] במקום הזה, בזכות מה שלמדתי עד עתה, ויהי רצון שיהיה עמי גם מכאן ולהבא גם אם לא אוכל להיות פנוי ללימודי.

ועל דרך סמוכים וסרסהו ודרשהו, יש לדרוש על דרך הצח: ובמקום שכתוב **אֶכֶל יֵשׁ ה'** במקום הַגָּה וְאֶנְכִי לֹא יִדְעָתִי, יהיה אומרו: **אֶכֶל יֵשׁ אֶנְכִי ה'** במקום הַגָּה ויהי רצון שיהיה עמדי, אע"פ שלא ידעתי אם אוכל עוד ללמוד מהיום והלאה.

ויש לשאול, לדרשת ר' יוחנן שהקיצוהו מן השמים ליעקב ממשנתו: **מדוע יכשילוהו לכאורה לצדיק**, במשנה מפורשת [פרקי אבות פרק ג משנה ז']: **רבי שמעון אומר, המְסַלֵּף בְּדֶרֶךְ וְשׁוֹנֶה, וּמְפַסֵּיק מִמְשַׁנְתּוֹ וְאוֹמֵר, מֵה נָאָה אֵילָן זֶה וכו' מַעֲלָה עָלָיו הַכְּתוּב כְּאֵלוֹ מִתְחַיֵּב בְּנִפְשׁוֹ.**

וייקץ יעקב משנתו. ואמר ר' יוחנן (מדרש רבה) אל תקרי **משנתו** אלא **ממשנתו**. שלמד עד קצה היכולת ומכח **משנתו** ראה מראות אלקים חיים **בשנתו**.

וְאֶנְכִי לֹא יִדְעָתִי

בשימת לב, וְאֶנְכִי בטיפחא. והוא כעין הפסקה קלה. **וכאמרו:** והתגלות השם במידת האנכי, לא התגלתה לי עד כה. **ועוד**, עם כל לימוד ולימוד אני מגלה יותר ויותר את מידת האנכי ה' אלקיך, ומגלה עד כמה יודע אני יותר מה שלא ידעתי עד הנה. ולכן אמר ר' יוחנן (שבת קה.). **אנכי ר"ת אנא נפשי כתבית יהבית**. ופירושו לפי פשוטו: אני עצמי את הכתב [שבלוחות] נתתי. ודרשו בו רוב דרשות, וכגון על דרך החסידות: כביכול אומר הקב"ה: את עצמי נתתי בתוך הכתב. **ולעומקו של מקרא יאמר:** שכל **שהכתבית יהבית** יותר בגילוי, כלומר ככל שעל ידי הלימוד מתגלה יותר ויותר עומק הכתוב, בדרך של **פשוט רמז דרש סוד**, כן כביכול **האנא נפשי** של הקב"ה יותר בגילוי.

לעומקו של מקרא ויצא

משעה שהקיץ הוא עוסק בעיקר ובכלל, היותר גדול, שממנו כל המשניות כולן, וממנו תוצאות חיים.

וזוה שאמר ר' יוחנן משנתו ממשנתו, להגיד שבחו של יעקב אבינו, שלא החליף העיקר בטפל והכלל בהפרט, ושיבח למי שהשבח שלו, וקשר העטרה למי שהעטרה שלו.

וַיֵּדֶר יַעֲקֹב גֵּדֶר לְאֹמֶר אִם-יִהְיֶה
אֱלֹהִים עִמָּדִי וְשָׁמְרָנִי בְּדַרְךָ הַזֶּה
אֲשֶׁר אֲנֹכִי הוֹלֵךְ וְנָתַן-לִי לֶחֶם
לְאֶכֶל וַיַּגֵּד לְלֵבָשׁ: {כא} וְשִׁבְתִּי
בְּשָׁלוֹם אֶל-בֵּית אָבִי וְיָהִה ה' לִי
לְאֱלֹהִים: {כב} וְהָאָבֹן הַזֶּה אֲשֶׁר-
שָׁמַתִּי מִצִּבְּהָ יִהְיֶה בֵּית
אֱלֹהִים וְכֹל אֲשֶׁר תִּתֶּן-לִי עֲשֹׂר
אֲעֲשֹׂרְנֹו לָךְ: {כח, כ-כב'}

לעומקו של מקרא ידרשו פסוקים אלו כמין חומר לשמירת השבת, שבזכותה ינצל ויחזור בשלום אל בית אביו: שנאמר: וְשִׁבְתִּי בְּשָׁלוֹם. וְשִׁבְתִּי לשון שבת. ובדרך של אל תקרי, אל תקרי וְשִׁבְתִּי אלא וְשִׁבְתִּי. וְשִׁבְתִּי בְּשָׁלוֹם. ובקש בזה שיזכה

ומפרש הרע"ב: וַיֵּשׁ אֹמְרִים, דְּאֲשִׁמוּעֵינוּ רְבוּתָא דְאָף עַל גַּב דְּעַל יְדֵי כֵן הוּא מְבַרְךְ בְּרוּךְ שְׂפָכָה לֹו בְּעוֹלָמוֹ, אָף עַל פִּי כֵן מְעַלִּין עָלָיו כְּאֵלוֹ מִתְחַיֵּב בְּנִפְשׁוֹ, מִפְּנֵי שְׂהֶפְסִיק מִמִּשְׁנָתוֹ.

ובשימת לב יראה למעיין כי אין הדבר דומה.

שהאומר מה נאה אילן זה מחליף הפרט בהכלל. כי כל העולם כולו מתפעל במשנתו, כולל אילן זה שהוא מתפעל ממנו. והמפסיק ואומר מה נאה אילן זה, כאילו מחליף הפרט בהכלל. שהאילן הנאה הוא פרט בבריאה. ומשנתו היא כלל הבריאה, שכל העולם כולו יונק חיותו מהמשנה שהאדם שונה, אפילו בדרך. וכיצד יחליף זה בזה.

אבל הכא, שונה הדבר. כי משנתו של יעקב היא אמנם כלל הבריאה, אך היא עדין פרט אצל הקב"ה, שהוא כולל כל העולמות כולם, שהוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו. וכשהקיצוהו ממשנתו אמר מה נורא המקום הזה, אכן יש ה' במקום הזה והרי זה כולל כל העולמות כולם וגם את משנתו שעסק בה בחלומו, ועתה

לעומקו של מקרא ויצא

הכנסה והוצאה של עשיר ומתנות עניים.

וְשַׁבְּתֵי בְּשָׁלוֹם [כנ"ל] ירמוז לנר שבת והיינו המכבה והמבעיר, ויחד הם ל"ט מלאכות האסורות בשבת, ארבעים חסר אחת.

וזה שאמר בתחילה וְנָתַן לִי. לי בגימט' מ'. והמילה לִי למעט אחת. והיינו ל"ט מלאכות, ארבעים חסר אחת. שכל מעייניו של יעקב שיוכל לשמור שבת בארץ נכריה אצל לבן הארמי. והשמירת שבת תשמרנו. וזה שאמר לו הקב"ה (כח, טו') **וְשַׁמְרְתִּיךָ** זו שמירת שבת **וְהַשְׁבַּתִּיךָ** בזכות השבת. וזה שאמר **וְשַׁבְּתֵי בְּשָׁלוֹם**. אל תקרי ושַׁבְּתֵי אלא וְשַׁבְּתֵי. **וְשַׁבְּתֵי בְּשָׁלוֹם**.

וְהִנֵּה רָחֵל בָּתּוֹ בְּאֵה עַם-הַצֹּאֵן (כט, ו')

בְּאֵה עַם-הַצֹּאֵן בהווה. ולכן המילה באה נקודה ומוטעמת במלרע. **בְּאֵה**. שיש לה מציאות של **בְּאֵה** תמיד. וכן לעתיד לבוא, רחל עתידה להיות **בְּאֵה** עם הצאן עם צאן קדשים עם ישראל השבים מן הגלות. שהלכה ורעתה את רחליה בלא לאות, וברחמים ובחמלה. ואע"פ שלאחר מכן

לשמור שבת בכל אשר ילך, כי השבת מקור הברכה. ובדבריו רמז ל"ט מלאכות שבת, שיזכה לשמור את כולן כהלכתן. כיצד:

לָחֵם לֶאֱכֹל היינו המלאכות הנעשות בלחם כגון החורש, הזורע, הקוצר, המעמר, הדש, זורה, הבורר, הטוחן, המרקד, הלש, האופה

וּבְגָד לְלָבֵשׁ הן המלאכות הנעשות בבגד, כגון הגוזז המלבן המנפץ הצובע הטווה המיסך העושה שני בתי גירים, אורג שני חוטים, הפוצע שני חוטים, הקושר, המתיר, התופר שתי תפירות, הקורע על מנת לתפור שתי תפירות,

וְשַׁבְּתֵי בְּשָׁלוֹם היינו מזוזה השומרת על האדם שישוב בשלום לביתו, ולשם כתיבת מזוזה יש מלאכות כגון: הַצֵּד צְבִי, הַשׁוֹחֵטוֹ, הַמְּפָשֵׁטוֹ, הַמּוֹלְחוֹ, וְהַמְעַבֵּד אֶת עוֹרוֹ, וְהַמּוֹחֵקוֹ, וְהַמְּסַחֲכוֹ, הַפּוֹתֵב שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת, וְהַמּוֹחֵק עַל מְנַת לְכַתֵּב שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת.

וְהָאֵבֶן הַזֹּאת היינו הבונה והסותר, **מַצְבֵּה** היינו מכה בפטיש, **תַּתֵּן-לִי** היינו הכנסה,

עֲשֹׂר אֲעֲשֹׂרְנִי לָךְ היינו הוצאה שהם

לעומקו של מקרא ויצא

ותשובה אחת לכולן וכפירוש רש"י:
[כט,ז'] לפי שראה אותם
רובצים, כסבור [יעקב]
לאסוף המקנה הביתה ולא ירעו עוד,
אמר להם, הן עוד היום גדול, וגו'.

פירוש: יעקב סובר שהרועים רוצים
לאסוף את המקנה בעיצומו של יום
בלי לרעות עוד, כי אולי חושבים הם
שגם היום יחשיך העולם מוקדם
כאתמול, שהרי אתמול בשעה כזאת
שקעה בשבילו החמה, וקשף כל
העולם בעיצומו של יום, ואולי
חושבים הם כי מעתה זה מנהגו של
העולם. ולכן סבר יעקב שגם היום
סיימו הרועים להשקות
עדריהם מוקדם בעיצומו של יום,
ולשוב מיד לביתם בטרם יחשך.

לכן אומר להם יעקב: מה שחשכה
לכם החמה ביום אתמול זה
היה בעבורי. והיום אין חשש לזה, הן
עוד היום גדול לא-עת האסף המקנה
השקו הצאן ולכו רעו.

אלא שלתשובה זו יש ליתן טעם
מדוע אמנם לא הלכו הרועים כסברת
יעקב, אלא המשיכו עדריהם לרבוץ
שם, כנאמר: [כט,ב'] וַיֵּרָא וְהִנֵּה בָאָר
בְּשׂוּדָה וְהִנֵּה-שָׁם שְׁלִשָּׁה עֶדְרֵי-צֹאן

כתיב בַּאֲהַב בלשון עבר, רמז הוא
שכשם שבאה בעבר כן תבוא לעתיד
לבוא. לכן כתיב [כט,ט'] עוֹדְנוּ מְדַבֵּר
עִמָּם וְרָחַל | בַּאֲהַב עַם-הַצֹּאן אֲשֶׁר
לְאֶבְיָהָ כִּי רָעָה הָיָה. מאי כִּי רָעָה
הָיָה, כי זה תפקידה בעבר, בהווה
ובעתיד. להיות רועה לצאן קדשים, עד
עת שָׁבִים מן הגלויות.
ועל דרך הצח, כִּי רָעָה הָיָה, קרי היא
וכתיב הוא. ירמוז לגואל אחרון
כראשון, הרועה הנאמן, יחד עם כל
שבעת הרועים בב"א.

**וַיֹּאמֶר הֵן עוֹד הַיּוֹם גָּדוֹל לֹא-עֵת
הַאֲסֹף הַמִּקְנֵה הַשִּׁקּו הַצֹּאן וּלְכוּ
רְעוּ (כט,ז')**

יש ליתן טעם לג' תמיהות לכאורה:
א. מה הוא זה שפסקו הרועים
להשקות הצאן בעיצומו של יום [לפי
סברתו של יעקב].
ב. לאומר הן עוד היום גדול. והרי
בעיצומו של יום הוא מדבר אליהם.
ג. מדוע כביכול נותן מוסר לאנשים
אשר לא ידעם, באומר הַשִּׁקּו הַצֹּאן
וּלְכוּ רְעוּ.

לעומקו של מקרא ויצא

ומסקנת התוספות לגבי תפילת ערבית [ברכות ב.דף ב.] דְעֵבֵד כְּמַר עֵבֵד, ודְעֵבֵד כְּמַר עֵבֵד. שיכול להתפלל ערבית כבר מפלג המנחה או מצאת הכוכבים.

ומפרשתנו אתי שפיר מסקנת הגמ', דְעֵבֵד כְּמַר עֵבֵד, ודְעֵבֵד כְּמַר עֵבֵד. שאתמול עשה יעקב כר' יהודה, והתפלל מעריב מוקדם, והיינו ב"פלג". [כי השקיע הקב"ה חמה מוקדם בעבורו], והיום הוא אומר לרועים הן עוד היום גדול, כרבנו, שהיום עתיד להסתיים היום בצאת הכוכבים, ולכן אמר להם, לכו רעו. ויש לשאול, לגבי רחל הבאה עם הצאן, מה היה בדעתה לצאת עכשיו עם הצאן, והרי אתמול בשעה כזו שקעה החמה.

ויש לומר דלכן כתיב וְהִנֵּה רָחֵל בְּתוֹ בְּאֵה עַם-הַצֹּאֵן, בהווה. שהיא במציאות של בְּאֵה, כנגד כל חשבון והגיון. וכאז כן עתה ולעתיד לבא. היא באה ובאה ובאה, כנגד כל חשבון של חשכת הגלות, ומביאה אתה את אור הגאולה.

רְבָצִים עָלֶיהָ פִּי מִן-הַבְּאֵר הַהוּא יִשְׁקֶנּוּ הַעֲדָרִים וְהָאֶבֶן גְּדֹלָה עַל-פִּי הַבְּאֵר:

ולעומקו של מקרא אָמַר, כי היו מְשֻׁתָּאִים לנוכח גדלותו של יעקב. כי ראו אדם גדול עומד לפניהם. שלא הבינו שינוי מנהגו של עולם, מדוע אמש שקעה החמה מוקדם והיום לא. והרי עתה עומד לפניהם האדם שבעברו נשתנה מנהגו של עולם.

ועוד, שראו הרועים כי יעקב גלל לבדו את האבן מעל פי הבאר מה שאין הם יכולים לעשות ללא שאר הרועים, ובוזה ידעו כולם כי לא רק אדם גדול לפניהם, אלא אדם כמלאך, השולט במערכות הטבע, ובמערכות התכונה, השמש הירח והכוכבים.

ועל דרך הרמז, תרמוז הפרשה למחלוקת ר' יהודה ורבנו, מסכת ברכות, תחילת פרק תפילת השחר, גבי תפילת המנחה. רבנו אומרים תפילת המנחה עד הערב, ור' יהודה אומר תפילת המנחה עד פלג המנחה, שהוא שעה ורבע לפני השקיעה. ומכאן ואילך אפשר להתפלל מעריב אפי' בעוד היום גדול.

לעומקו של מקרא ויצא

וַיֵּאָמֶר
אֶעֱבְדֶךָ שְׁבַע שָׁנִים
בְּרַחֲלֵךְ בַּתֶּךָ
הַקְּטָנָה (כט, יח')

ויש לשאול, לאמרו אֶעֱבְדֶךָ שְׁבַע שָׁנִים, והרי רבקה אומרת לו [כו, מד-מה'] [וַיִּשְׁבַּת עִמּוֹ יָמִים אַחְדִּים עַד אֲשֶׁר-תָּשׁוּב חֲמַת אָחִיךָ, עַד-לְשׁוּב אָף-אָחִיךָ מִמָּוֶה וְשָׁכַח אֶת אֲשֶׁר-עָשִׂיתָ לוֹ וְשָׁלַחְתִּי וּלְקַחְתִּיךָ מִשָּׁם. ומניין לו הבטחון להתחייב ללבן ארבע עשרה שנה בבנותיו ועוד שש שנים בעבודת הצאן.

ולעומקו של מקרא יש לומר, שכל מה שהתחייב ללבן נרמז בימים אחדים שאמרה לו אמו.

ולית מלתא דלא רמיזא באורייתא:

וכן רמזה לו אמו, שיהיה שבע ועוד שבע ועוד שש.

כיצד:

שהרי אמרה לו רבקה אמו בפרשת תולדות (כ, מד'-מה'): וַיִּשְׁבַּת עִמּוֹ יָמִים אַחְדִּים עַד אֲשֶׁר-תָּשׁוּב חֲמַת אָחִיךָ: עַד-לְשׁוּב אָף-אָחִיךָ מִמָּוֶה.

וַיְהִי כַשְׁמַע לְבֶן אֶת-שְׁמַע יַעֲקֹב
בֶּן-אָחִתּוֹ (כט, יג')

יש לשאול מדוע נכתב בכפילות כַשְׁמַע אֶת-שְׁמַע, מה שמועה שמע ובא, ויש לומר כנ"ל, את השמועה שיצאה עליו שאדם גדול הוא, ושולט בעולמות. ויחבק לו וינשק אותו, ופירש"י שחפש שמא זהובים הביא והנם בחיקו.

ולעומקו של מקרא יש לומר לאור הנ"ל שחפש גם היכן הם התרפים שבעזרתם חולל כל הנפלאות האלו. ולכן כשדולק אחריו לאחר כ' שנה מזכיר ואומר לו (לא, ל') לָמָּה גִבַּבְתָּ אֶת-אֱלֹהֵי, הרי יש לך כוחות משלך. וכן אמר שם עֲתָה הִסְבַּלְתָּ עֵשׂוֹ (לא, כח).

וכאמרו, כשהגעת חוללת נפלאות במערכות הטבע. ועתה, בלכתך תפשת אומנות עשו אחיך שפונה אל רהבים? וכדי לנקות עצמו מכל וכל מאשמה זו אשר לא ידבק בידו מאומה מן החרם אמר יעקב ללבן עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה, נגד אחינו הכר לך מה עמדי וקח לך. כי לך הם ראויים.

לעומקו של מקרא ויצא

קטנה לאה (9). מתתי בגימטריא קטנה רחל (4). כאן רמז לו רמאותו. שטוב לו לתת את לאה מלתת את רחל.

ועוד רמז רמז לו, טוב תתי אותה לך, מתתי אותה לאיש אחר, ומיהו איש אחר - זה עשו. שעשו עכשיו הוא איש אחר לאחר שמכר לך את הבכורה.

ועוד א"ל רמז רמז לו, שאמר לו שבה עמדי. שבה עם ד"י. שבה עם י"ד שנה. ויעקב רצה קודם כל להתחתן עם רחל, לצד היותה באה עם הצאן, להבטיח גאולתנו טרם גלותנו.

ועוד יש לומר, לפי שנאמר במדרש תנחומא לבן זה בלעם, מצינו לשון זו של תתי מתתי שגורה בפיו של לבן הוא בלעם. וכן אמר בלעם. שנאמר ויקם בלעם בבקר ויאמר אל-שרי בלק לכו אל-ארצכם פי מאן ה' לתתי להלך עמכם. [במדבר כב, יג']

ויעבד יעקב ברחל שבע שנים ויהיו בעיניו פנימים אחזים באהבתו אתה (כט, כ)

וכך הוא החשבון: עד אשר תשוב חמת אחיך הוא לשון שבע. עד שוב אף אחיך הוא לשון של עוד שבע. הרי פעמיים שבע. ולשון תשו"ב וש"ב סובלת ו' באמצעו, והוא רמז לשש שנים נוספות. ו' אחת לשון תוספת, ו' שניה שהתוספת שש שנים. ובה נרמז לו שיהיה אצל לבן עשרים שנה.

ועוד יש לשאול, מאי אומרם אַעֲבֹדָה שְׂבַע שָׁנִים. והרי עד עתה היה יושב אהלים ולא ידע עבודה מה היא. ומהיכן בטוח היה בעבודתו שבע שנים. אלא מתוך ההבטחה של הקב"ה כי לא אַעֲבֹדָה, נתנו לבו לומר אַעֲבֹדָה. שהאותיות "ד" ו-"ו" מתחלפות הן, וכן יחליפו מקומן. ולכן לא חשש כי אתה עמדי.

ויאמר לבן טוב תתי אתה לך מתתי אתה לאיש אחר שבה עמדי (כט, יט')

תתי מתתי

יש ליתן טעם מדוע אמר תתי מתתי. וי"ל רמז רמז לו. תתי בגימט'

לעומקו של מקרא ויצא

כט, כה') וַיְהִי בַּבֶּקֶר וַהֲנֵה-הָוָא
לְאֵה וַיֵּאמֶר אֶל-לִבָּן מֵה-זֹאת
עֲשִׂיתָ לִּי הֲלֹא בְרַחֲלִי עֲבָדְתִּי
עֲמֹד וְלָמָּה רָמִיתָנִי (כט, כה')

הֲלֹא בְרַחֲלִי

הלא לשון לאה. הלא ברחל, שחשד
בו מתחילה שיחליף לו רחל בלאה.
לכן אמר בחילוף אותיות הלא ברחל.
וכאומרו הלא לא תחליף לי את רחל
בלאה. ולכן מן הדין מגיע לו גם את
רחל. אלא שנתרצה לבקשתו של לבן
לעבוד עוד שבע שנים אחרות, כי
ממילא לא הגיע זמנו לשוב, כפי
שרמזה לו אמו, וכמובא לעיל כט, יח'
בעניין שאמרה לו אמו בפרשת תולדות
תשו"ב ושו"ב, שהוא חשבון של
עשרים שנה, כנ"ל, ארבע עשרה שנה
בנשיו, ועוד שש שנים בצאן.

ויְהִי בַּבֶּקֶר וַהֲנֵה-הָוָא לְאֵה
(כט, כה')

היא לאה. הוא כתיב. וכאילו כתוב
והנה הוא לאה. ומאי הוא לאה.

כַּיָּמִים אֲחָדִים

כוונתו בזה שהיו אלו כעין מה
שאמרה לו אמו, [תולדות, כז, מד']
וַיִּשְׁבַּת עִמּוֹ יָמִים אֲחָדִים. אלא
שליעקב נדמו הימים עוד יותר קלים
ממה שאמרה לו אמו, לכן נכתב כאן
בכ"ף הדמיון ובניקוד של "שוא": נִהְיֶה
בְּעֵינָיו כַּיָּמִים אֲחָדִים, שהיו בעיניו
כתרגומו זעירין [ובתרגום יונתן
קלילין], ואף פחות מזה, שנדמו לו
כימים של שְׁוֹא וכהרף עין, וכפי
שמנוקד כַּיָּמִים ב-שְׁוֹא. ונרמז באותן
אותיות בניקוד הפוך, שנהפכו לו
מְשֻׁנָּא לְשֻׁנָּא והיינו שכל עבודתו אצל
לבן לא שְׁוֹה לו ליעקב כנגד אהבתו
לרחל אלא לשוא והבל, וכהרף עין.

או כלך לדרך זו: אל תקרי אֲחָדִים
אלא אחוזים. שכן ד' וז' מתחלפות
במוצא הפה. ורצה לומר שהיו כל ימיו
אחוזים בידו כאדם המחזיק חפץ יקר
בשמירה מעולה שלא לאבדו. וכבר
למוד הוא בכך מבטן אמו שנאמר וַיָּדֹ
אֲחֻזָּתָּ בְּעֵקֶב עֲשׂוֹן, ואחזיה זו היא מקור
הברכה, שלא ליתן לבעל הדין לחלוק
ולקטרג, ויוכל להוציא ברכת ה' אל
הפועל.

לעומקו של מקרא ויצא

וממשיך המדרש לברר עד כמה גדולה תפילה בדמעות ושערי תפילה לא ננעלו: **אָמַר רַב הוּנָא קָשָׁה הִיא הַתְּפִלָּה שֶׁבִטְלָה אֶת הַגְּזֵרָה, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁקָּדְמָה לְאַחֲזָתָהּ. וּבִכֵּךְ הִבִּין יַעֲקֹב שִׁמְעָה' יֵצֵא הַדָּבָר.**

וַיִּסְרֹף אֶף יַעֲקֹב בְּרַחֵל וַיֵּאמֶר הִתְחַתְּ אֲלֵהֶם אֲנֹכִי אֲשֶׁר מְנַע מִמֶּךָ פְּרִי בְטָן (ל, ב')

ויש לשאול מדוע **ויסר אף יעקב** בְּרַחֵל. והרי הוא בעל מידת התפארת, היא התורה הק' שנאמר בה **וכל נתיבותיה שלום**.

ולעומקו של מקרא י"ל שהכעס היה על כך שיש כאן חשש **היפוך בצינורות השפע**, ולכן בחר בחרון אף בשר ודם כדי לא לעורר חרון אף של מקום.

וכפי שמובא לעיל בפתח הדברים יעקב אבינו נתברך במידת **אנכי** ובמידת **איהיה**. וראה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה ומלאכי **אלהים** עולים ויורדים בו. והנה ה' ניצב עליו. וידע היטב מה היא המידה של **גבוה מעל גבוה**. שמידת ההשגחה השולטת בארץ היא מידת **אלהים**, היא

ושמא י"ל שהיתה מסטרא דדכורא, ממידת הזכר שאינה יכולה ללדת, רק מתוך שהיתה שנואה התהפך מזלה, לקיים את הפסוק (קהלת ג, טו') **והאלהים יבקש את נרדף**.

ועל דרך הרמז והסוד, י"ל שהבין יעקב בשפת המלאכים **שהוא, המלאך הנקרא בשם לאה**, ובן זוגו **המלאך הנקרא בשם האל**, [היוצאים מע"ב שמות של ג' פסוקים ויסע ויבא ויט, לפי שיטה ג' כמפורט בארוכה בלעומקו של מקרא, פ'א בשלח], הם שהיו **בעצה עמוקה** להסכים עם לבן להחליף את רחל בלאה, מהיות מצולות עמוקים נסתרים מעין הנבראים. ולכן נאמר הוא **לאה**, וכאומרו: הוא השם הקדוש **האל**, הוא השם הק' **לאה**. שנשתוו בתפקידם להחליף זו בזו.

ואשר על כן י"ל כי מעולם לא שָׁנָא יעקב ללאה, אלא נקראת שנואה על שם שהיתה בתחילה ראויה לעשו השנוא שנאמר עליו [מלאכי א, ג'] **וְאֵת-עֵשָׂו שָׁנְאֵתִי**. וכן מובא במדרש רבה (ע, טו') **שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים כִּף הָיוּ הַתְּנָאִים, הַגְּדוּלָה לַגְּדוּל וְהַקְטָנָה לַקְטָן, וְהַיָּתָה בּוֹכָה וְאוֹמְרָת יְהִי רְצוֹן שְׁלֹא אֶפְל בְּגוֹרְלוֹ שֶׁל רְשָׁע**.

לעומקו של מקרא ויצא

ולכן בחר יעקב בחרון אף בשר ודם
כדי לא לעורר חרון אף של מקום.

לכן אמרה הגה אַמְתִּי. לא אמרה
שפחתי. אלא אַמְתִּי. שחזרה מיד
לדבוק במידת האמת של יעקב.
וכאילו אומרת אמיתתך היא אמיתתי.

וְתֵאמֶר הַגֵּה אַמְתִּי בְלֵהָ בָּא אֵלַיָּה
וְתִלְדַּל עַל-בְּרָפְיִ וְאַבְנָה גַם-אֲנֹכִי
מִמְנָה (ל,ג')

יש לשאול מאי גם שאמרה וְאַבְנָה
גַם-אֲנֹכִי מִמְנָה. וְאַבְנָה מִמְנָה הוּא ליה
למימר. ומאי גם.

אלא מובא במדרש פרקי דר' אליעזר.
שאמרה אעשה כמעשיה של שרה.
כשם שאמרה שרה וְאַבְנָה מִמְנָה
מהגר שפחתי, כן אַבְנָה גַם אֲנֹכִי
ממנה, מבלהה שפחתי.

אלא ששם במדרש מבואר, ששרה
התכוונה שישמעאל הפסול יִנָּלַד
בהגר, ואז שרה תִּבְנֶה ביצחק בזרע
כשר. אבל כאן אינו דומה, כי אין
פסול בזרעו של יעקב, וחזרת השאלה
מאי ואבנה גם אֲנֹכִי ממנה.

מידת הטבע ובגימ' הטבע הוא אלהים.
ומעל הטבע היא מידת הוי"ה ב"ה.
וגבוה מעל גבוה הוא מידת ה"אנכי"
שבעולם עליון. וגבוה מעל גבוה היא
מידת אהיה הק'. כפי שהתגלה בהר
סיני אנכי ה' אלהיך. אשר הוצאתיך
מארץ מצרים. והן ג' שמות ה', גבוה
מעל גבוה.

והנה, כאשר תובעת ממנו רחל הבה
לי בנים, ואם אין מתה אנכי. הבה לי
אתה בדרך שידוד מערכות הטבע כפי
שאתה יודע, ואם אין, כביכול, מתה
אנכי, תמה מידת האנכי שמושפעת
עליך.

ונראית רחל ליעקב כאילו תובעת
ממנו בדרך הטבע להתערב בענין
ההשגחה שלמעלה מן הטבע.

ולזה כעס ואמר התחת אלקים אנכי.
האם מידת האנכי שהיא מעל הטבע,
האם יעלה על הדעת להציבה מתחת
מידת הטבע הוא האלהים. ואת
תובעת ממני בדרך הטבע להשפיע על
מידת האנכי. והרי מידת האנכי
צריכה להוריד השפע אל מידת ההויה
ומשם אל האלקים הוא דרך הטבע.

לעומקו של מקרא ויצא

וְאֶבְנָה גַם-אֲנֹכִי מִמְנָה הָרִי מִידַת הוֹי"ה רְמוּזָה בְּסוֹפֵי תִיבוֹת וּב-ו שְׁבַתְחִילָה. וּמִידַת הָאֲנֹכִי מְפֹרֶשֶׁת בָּהּ, וּמִידַת אֱלֹהִים רְמוּזָה בְּמִילַת גַּם שֶׁהָאוֹת ג' תּוֹרָה עַל ל' בְּגִימ' קֶטְנָה. ה' שֶׁל אֲבֵנָה, א-י שֶׁל אֲנֹכִי ו-ם שֶׁל גַּם, הָרִי יַחַד אֱלֹהִים.

הָרִי לְפָנֵינוּ הַשְׁתַּלְשְׁלוּיּוֹת כֹּל הַהוּיּוֹת בְּכֹל הָעוֹלָמוֹת עַל פִּי הַסֵּדֶר שֶׁל יְרִידַת הַשְּׁפָעָה בְּדֶרֶךְ הָאֲמִתּוֹת. אֲנֹכִי-הוֹי"ה-א'לֵקִים.

וְעַל דֶּרֶךְ הַדְּרָשׁ מוֹבָא בְּמִדְרָשׁ רַבָּה וַיֵּצֵא פֶּרֶשָׁה ע"א, שְׁבַשְׁעָה שֶׁאִמְרָה יַעֲקֹב לְרַחֵל בְּרוּגְזָא הַתַּחַת אֵלֵקִים אֲנֹכִי, יֵצֵתָה בַת קוֹל וְאִמְרָה, כִּךְ עוֹנִין אֵת הַמְעוֹקוֹת? תִּיָּדָה שְׁבַנְיָה עֲתִידִים לְעַמֵּד לְפָנֵי בְּנָה.

וְאֵף כִּי פַעֲמִים מִסְפָּר עֲמָדוֹ הָאֲחִים לְפָנֵי יוֹסֵף בְּהַכְנַעָה וּבַהֲשַׁתְּחוּוִיָּה, יֵשׁ לְדוֹמֵר שְׁדַבְרֵי הַמְדְּרָשׁ הַתְּקִימוֹ דוּקָא בְּאוֹתָהּ פַּעַם שֶׁחֲזָרוּ מִלְּקַבּוֹר אֵת אֲבֵיהֶם.

כְּשֶׁאִמְרוּ הֲנֵנוּ לֶךְ לְעַבְדִּים, וַיִּבַּךְ יוֹסֵף בְּדַבְרָם אֵלָיו וַיֹּאמֶר הַתַּחַת אֱלֹהִים אֲנִי, בְּזֶה תִּיָּקֵן אֵת מִידַת הַרְּוּגוֹת שֶׁל אֲבִיו, לְמַפְרָע. שֶׁכֵּן אִמְרָה אֵת אוֹתָן

וְשִׁמָּא יֵשׁ לְדוֹמֵר שֶׁרַחֵל הַתְּכוּוּנָה לְהַגִּיעַ לְמִידַת הוֹוֹתְרָנוֹת שֶׁל שְׂרָה, שֶׁמִּתּוֹךְ שׁוֹיִתְרָה לְשַׁפְּחָתָהּ, נִפְקְדָה. וְזֶה שֶׁהַתְּכוּוּנָה רַחֵל. שֶׁמּוֹתְרָת הִיא לְשַׁפְּחָתָהּ, שֶׁתִּלְדַּ לְיַעֲקֹב, וּמוֹיִתוֹר זֶה תְּבַנֶּה גַם הִיא, כְּמוֹ שֶׁנִּבְנְתָה שְׂרָה. וְעַל כֵּן בְּאוֹמְרָה מִמְּנָה אֵינָה מִתְּכוּוֹנַת לְבַלְהָה, אֵלָּא לְשְׂרָה. מִמְּנָה, מִשְׂרָה לְמִדַּתִּי. וְאֲבֵנָה גַם אֲנֹכִי מִמְּנָה, מִשְׂרָה. וַיֵּשׁ לְהַבִּין מֵאֵי אֲנֹכִי, שֶׁאִמְרָה וְאֶבְנָה גַם-אֲנֹכִי מִמְּנָה. שֶׁהָרִי אֲנֹכִי הוּא כִּינּוּי לְקַב"ה. וְמִי יִלּוֹד אִשָּׁה שִׁיקַח לְעַצְמוֹ כִּינּוּי זֶה, בְּלִי לְרִמּוּז לְבוֹרָא עוֹלָם.

וַיֵּשׁ לְדוֹמֵר שׁוֹוֹ כוּוֹנָתָה: שֶׁאֲבֵנָה אֵת מִידַת דְּבִיקוֹתֵי בְּאֲנֹכִי, מִמְּנָה, מֵאֲמִיתֵי זֹאת אֲשֶׁר קְבַלְתִּי מִמֶּךָ, וְעַל יָדֵי כִךְ שֶׁאֲגַדֵּל אֵת בְּנֵי שַׁפְּחָתִי, וְאֲשַׁפִּיעַ עֲלֵיהֶם רַחֲמִים, כֵּן יוֹשְׁפִיעוּ רַחֲמֵי שָׁמַיִם מִמְּרוֹמֵי מִידַת הָאֵהִיָּה, אֵל מִידַת הָאֲנֹכִי וּמִשֵּׁם אֵל מִידַת הָהוּיָה וּמִשֵּׁם אֵל דֶּרֶךְ הָאֱלֹהוֹת שְׁבַטְבַּע לִיתֵן לִי בֶן. וְאֶבְנָה גַם אֵת מִידַת הָאֲנֹכִי מִמְּנָה, מִמִּידַת הָאֵהִיָּה.

וְעַל דֶּרֶךְ הַצֵּת, רְמוּזוֹת הַמִּידוֹת הָאֵלָּה בְּר"ת וּבִס"ת שֶׁל וְאֶבְנָה גַם-אֲנֹכִי מִמְּנָה. כִּי־צַד:

לעומקו של מקרא ויצא

היה ראוי לקצר ימיו בשלשים
ושלש שנים. שכן במקום מאה
ושמונים שנה שחי יצחק אביו חי יעקב
רק מאה וארבעים ושבע שנה. אלא
שתיקון יוסף באומרו באמירה רכה
התחת אלהים אני ביטל את קיצור
ימיו.

ואע"פ שאמירתו הרכה של יוסף
התחת אלהים אני נאמרה לאחיו
בחזרתם מלקבור את אביו, ולכאורה
מאי דהוה הוה, ומה תיקון יש כאן
לקיצור ימיו, מכל מקום הקב"ה מצרף
מחשבה טובה למעשה, ומכיון שזו
היתה מחשבתו עוד לפני מות יעקב,
עזר הדבר לתקן קיצור ימיו והעמידם
על מאה ושמונים שנה כבתחילה.

ומעתה היה ראוי יעקב לחיות מאה
ושמונים שנה כיצחק אביו. אלא
שגרם דבר אחר לקיצור ימיו והוא
בעמדו לפני פרעה אמר ל"ג תיבות
שנראו כמתרעם על מידותיו. כשאמר
מעט ורעים היו ימי שני חיי וכו' ועל
כן חזרה מידת הדין והורידה מסכום
חיוו את ל"ג השנים שקבל חזרה
בתיקון יוסף. ואשר על כן בתקנו את
מידת אביו אמר המדרש על יעקב,
שְׁפָנִיָּה עֲתִידִים לְעַמְד לְפָנֶי
בְּנֵה, ובזה קבלת את שְׁפָנִיָּה.

המלים שאמר אביו ברוגז - אמרן
יוסף בנחת. יעקב אומר ברוגז לרחל
בטרם נולד יוסף: התחת אלקים
אנכי? ויוסף אומר לאחיו בנחת:
התחת אלקים אני.

ומפרש רבנו בחיי שהתכוון בזה לומר
בענווה, אני תחת המרכבה. ובזה תיקן
רוגזו של אביו. והיה זה נ"ב שנה
לאחר שאמר יעקב התחת אלקים
אנכי. ובאמרו כן לאחר נ"ב שנה,
נרמז בזה מידת ב"ן, היא הופעת ה'
במרכבה בעולם העשייה והשם
השולט בה הוא הוי"ה במילוי וו,הה,
כזה:

יו"ד ה"ה ו"ו ה"ה. גימטרי' ב"ן

ועל דרך הצח יש לומר, כי אנכי
שאמר יעקב הוא אני עם כ', והאות כ'
מורה על הכעס. ויוסף השמיט את כ'
הכעס ואמר בניחותא התחת אלהים
אני.

ועוד, יש לעיין בדברי המדרש
שנאמר בו שְׁפָנִיָּה. שְׁפָנִיָּה
עֲתִידִים לְעַמְד לְפָנֶי בְּנֵה. שנרמז בזה
שהיה ראוי לנכות לו מחייו ל"ג שנה,
כמנין ל"ג אותיות בדבריו, ויאמר
הַתַּחַת אֱלֹהִים אֲנִי אֲשֶׁר מְנַע מִמֶּךָ
פְּרִי בָטֶן וְהֵם ל"ג אותיות, שבגללן

לעומקו של מקרא ויצא

לכן אמר: אני מרכבה לשכינה, ולכן
אכלכל אתכם ואת טפכם. ובזה תיכן
לא רק את מידת אביו אלא גם את
מידת אמו, והסיר חרון אף מן העולם.
ומידה זו תפסה רחל בצאת נשמתה
ותקרא לו בן אוני. וכאומרה: בן ואני
וכאומרה אני והו הושיעה נא.

ויאמר נקבה שכרתי עלי ואתנה.
(ל,כח')

ואתנה. לשון תנאי. שכלפי חוץ אמר
ואתנה מלשון נתינה, ובלבו ברמאותו
התכוון לומר ואתנה, שאחליף תנאי
עבודתך עשרת מונים. וזה שאמר יעקב
לנשיו בשדה: (לא,י) ואתנה ידעתן כי
בכל-כחי עבדתי את-אביכן: רצונו
לומר ואתנה ידעתן את אשר אמר
ואתנה ואת אשר החליף תנאיו וכו'.
ואביכן הטל בי והחליף את משכרתי
עשרת מנים. והקב"ה שילם לו מידה
כנגד מידה, ולא נתנו אלהים להרע
עמדי. ולא נתנו להחליף תנאיו.

והפשימים הפריד יעקב וגו' וישת-
לו עדרים לבדו ולא שתם על-צאן
לבו: (ל,מ')

ועוד על דרך הרמז והסוד. שהנהגה
המילה אני היא אחת משמות ע"ב
הקדושים, כפי המובא במסכת סוכה
מה. במשנה ובגמרא וברש"י על
המשנה מה היו אומרים "אני והו
הושיעה נא".

והם שני שמות השם מע"ב
הקדושים היוצאים מן הפסוקים ויסע
ויבא ויט שבפרשת בשלח. ושמות
אלה, אני והו, הן הנהגת ה' בעולמו,
והם תחת מידת האלקים והם
כמלאכים אשר שלח יעקב מלאכים
ממש. והם אכן תחת אלקים
בהשתלשלות ההויה.

ומה שאמר יעקב ברוגזא התחת
אלקים אנכי וכנ"ל שמא התהפכו
הצינורות ומידת האנכי שמעל אלקים
האם היא ח"ו תחת אלקים?!
אשר על כן:

כאן אומר יוסף בנחת: מידת ה"אני"
היא תחת מידת אלקים לפי הסדר
הראוי, כזה:

אהיה

אנכי

הויה

אלהים

אני

לעומקו של מקרא ויצא

מאברהם [כמובא בפרשת וירא], בהציבו את שבע כבשות הצאן לבדהן עת כרת ברית עם אבימלך. ונאמר באברהם לבדהן, לקיים הן עם לבדד ישכון, גם כאשר נכרתת ברית עם הגויים.

והיה העשפים ללבו והקשרים ליעקב (ל, מב')

לית מילתא דלא רמיזא באורייתא. רמז למה שמתעטפים בטלית לבן, ואח"כ קושרים התפילין. וזה ניתן רק ליעקב ולבניו, וזר לא יבין את זאת. שנא' **והיה העשפים ללבו והקשרים ליעקב**.

וטעם הטיפחא שבתיבה **והקשרים** יוכיח, שהוא כהפסקה קלה ואינו מחובר בהכרח לשאחריו, וכך יקרא: **והיה העשפים ללבו והקשרים**, - ליעקב. מה שעטופים בלבן וקשורים (בתפילין), זה אך ורק ליעקב.

ויצא אלהים את-מקנה אביכם ויתן-לי: וגו' ואשא עיני וארא בחלום וגו' ויאמר אלי מלאך האלהים בחלום וגו'. (לא, ט-יא')

יש ליתן טעם לאומרו וְלֹא שָׁתֵּם. שהרי על דרך הפשט, שָׁתֵּם הוא מלשון לא שָׁת לבו. מלשון שָׂם. לא שָׂם אותם יחד עם צאן לבן. ומדוע ישתמש הכתוב דוקא בלשון שָׁת לומר וְלֹא שָׁתֵּם על-צאן לָבוֹ.

ויש לומר לעומקו של מקרא, ועל דרך הרמז, כאן רמז הפסוק ללבן הוא **בלעם שתום העין**, אשר בעינו האחת רצה לתת עין רעה בעם שלם. ולא עלתה בידו. באשר היו ישראל **בדד עין יעקב**. הן עם לבדד ישכון ובגויים לא יתחשב. ולכן לא עלתה לו לבלעם.

וכך רמז הפסוק: והפשיבים הפריד יעקב, הם צאן קדושים עם ישראל הנפרדים מן הגויים, וַיִּשָּׂת-לוֹ עֲדָרִים לְבָדֹו, וישת מלשון שת לבו, נתן אל לבו להיות עם לבדד ישכון,

ואשר על כן, שלבן הוא **בלעם שתום העין**, לא יכול היה ליתן עין רעה על צאן קדושים. זה שכתוב וְלֹא שָׁתֵּם על-צאן לָבוֹ. סרסוה ודרשהו: וְלֹא שָׁתֵּם לָבוֹ את עינו הרעה על-צאן קדושים.

ולעומקו של מקרא יש לומר שיעקב למד מידה זאת להיבדל מן הגויים,

לעומקו של מקרא ויצא

ורמז בזה, שבלעם שב למקומו, שב למקומו השפל ולמדריגתו השפלה שהיה בה בתחילה. וזאת למרות הנבואה האלקית שנזרקה בו, כביכול. וגם בלק הלך לדרכו. לדרך החטאים והאבדון כבתחילה.

ונאמר אצל בלק "וגם", לרמז לנו בזה, שגם בלעם הלך לדרך החטאים והאבדון.

וכן כאן בויצא נאמר **וַיֵּשֶׁב לְבֶן לְמִקְמוֹ**, שב למקומו השפל ולמדריגתו השפלה שהיה בה בתחילה. וזאת למרות שהיה במחיצתו של קדוש עליון, יעקב אבינו, השולט בכל העולמות.

ובשימת לב, כאן בויצא לא כתוב ביעקב גם (וגם יעקב הלך לדרכו, ככתוב בבלעם). אלא **וַיֵּשֶׁב לְבֶן לְמִקְמוֹ. וַיַּעֲקֹב הַלֵּךְ לְדַרְכּוֹ**. שאין ליעקב שייכות וזיקה וקשר כלל למקומו השפל של לבן. לבן למקומו השפל, ויעקב לדרכו לדרך העולה בית א-ל.

יש ליתן טעם לאומרו ויצל אלקים, ואחרי כן ויאמר אלי מלאך. והרי הוי ליה למימר ויאמר אלי אלקים, ואמאי אמר ויאמר אלי **מְלַאֲכֵי הָאֱלֹהִים**.

ולעומקו של מקרא ועל דרך הסוד יש לומר, שנקרא **מְלַאֲכֵי הָאֱלֹהִים** על דרך אומרו **וַיַּצֵּל אֱלֹהִים**, הוא המלאך מע"ב שמות הנקרא **יצל**, היוצא מג' פסוקים ויסע ויבא ויט, (בשלה יד, יט-כא), הוא המלאך הממונה להציל רכושם של ישראל. ומכוון כנגד המילה להם בפרשת ציצית. (ועשו לָהֶם צִיצִית).

וכאמרו **וַיַּצֵּל אֱלֹהִים אֶת-מִקְנֵה אַבְיָכֶם**, אל תקרי **וַיַּצֵּל אֱלֹהִים** אלא כביכול אלקים וַיַּצֵּל. אלקים והמלאך **יצל**, שנשלה על ידו. ולכן נאמר בהמשך **וַיֹּאמֶר אֵלֵי מְלַאֲכֵי הָאֱלֹהִים בְּחִלּוֹם וגו'**. הוא המלאך **יצל** האמור.

וַיֵּשֶׁב לְבֶן לְמִקְמוֹ. וַיַּעֲקֹב הַלֵּךְ לְדַרְכּוֹ וגו'. (לב,א-ב)

ואמרו בתנחומא (בראשית טו), לבן הוא בלעם, ומצינו גם אצל בלעם לשון זאת של לבן ויקם בלעם וילך וישב למקומו, וגם בלק הלך לדרכו. (כד,כה)

בכל ענייני הקונטרס ניתן לפנות
לטל': 052-7675895

גור-אריה צור

מודיעין עילית

ניתן להצטרף לתפוצת מייל

דוא"ל: leshem895@gmail.com